

Žmogaus vertinimas socioekonominės krašto raidos kontekste

Gediminas Beržinskas

*Vilniaus universiteto
Kokybės vadybos katedra,
Saulėtekio al. 9,
LT-10222 Vilnius,
tel. (8-5) 236 61 54,
el. paštas aiste.petkeviciute@ef.vu.lt*

Straipsnyje nagrinėjama kokybės kategorijos taikymo žmogaus, kaip asmens ar asmenybės, atžvilgiu prielaidos. Aptarti trys eventualūs asmens kokybės rodikliai – moralinės sąmonės stadija, intelekto koeficientas, emocinės brandos koeficientas – bei jų sąveika. Pažymima ekonominio augimo ir moralinės kultūros determinacinė sąveika. Nurodomas bendrojo vidaus produkto ir korupcijos indekso tiesioginis ryšys. Teigiama ir grindžiama moralinio ir etinio ugdymo svarba šalies ir asmenybės raidai, emocinės išmanos plėtros būtinumas. Atsilikusiose ir posocialistinėse šalyse tyrantis socialinis ekonominis sąstingis aiškinamas kaip išgalėjusios korupcijos ir prastos vadybos pasekmė; šių abiejų versmė – totalinė demoralizacija, kurią palaiko ekonomizmas ir prabangavimo užmojai. Siekiama formuluoti apibendrinančią nuostatą: ekonominė, taip pat moralinė ir etinė raida ne tik turi įtaką, bet ir net lemia viena kitą, o bent vienos jų nuvertinimas paralyžiuoja kitą. Spartesnė ekonominė plėtra sunkiai įmanoma, gal net visiškai negalima, be moralinės kultūros puoselėjimo.

Raktažodžiai: asmens kokybė, charakterologija, ekonominė raida, emocinė išmana, etika, intelekto koeficientas, kokybės kultūra, korupcija, moralinė sąmonė

Buitiškai patirtinai žmogus, kaip visuomenės narys, nuo neatmenamų laikų buvo ir tebėra vertinamas, pavyzdžiui, vartojant tradicinius prediktorius ir deskriptorius *geras, teisuolis, doras, blogas, bjaurus, nemokėlis, kručas, sąžiningas, suktas, nuokara, savanau-dis, malonus, draugiškas, veidmainiškas, kilnus* ir kt. Per tokius žodžius siekiama nusakyti žmogaus kokybę atsietybėmis ar užuolankomis. Tiksli kiekybinė to vertinimo išraiška dar nėra artimos ateities dalykas, tačiau jau kai kas reikšminga nuveikta.

Kokybės kategoriją pagrįstai reikia laikyti visuotine, nes rasi jau nebėra žmogaus būties ir veiklos sričių, kurias ši kategorija neapimtų. Nūnai susiformavo ir plėtojasi apimti *kokybės kultūros* sąvoka, reiškianti visa ir visko vertinimą kokybės aspektu. Kol kas apie apskritai žmogaus kokybę rašoma ir kalbama atsargiai, nedrąsiai ir retai [3; 10; 16], nes čia esama svarbių išsisenėjusių kliūčių. Viena kliūtis slypi tikyboje, kita – psichikoje, trečia – lokalinėje kultūroje.

Tikybos požiūriu žmogus, kaip Dievo kūrinys, be sąlygiškai ir iš anksto yra tobula būtybė, todėl žmogaus kokybės nagrinėjimas neleistinas, gal net vertintinas kaip nuodėmė.

Psichologiškai asmeniui savo kokybės nagrinėjimas gali kelti ir dažnai kelia nesmagumo pajautą, drovą, sumišimą, net susierzinimą. Šių nemalonumų

atsikratoma, iš viso atmetant savianalizę, savižinos užmojus, savęs vertinimą.

Lietuvių tautinėje kultūroje žmogaus kokybės samprata ar raiška net kalbiniu atžvilgiu netinka, nes, pavyzdžiui, sakymas *kokybiškas žmogus* ar tiesiog *žmogaus kokybė* lyg nemandagus, įžeidžiantis ar bent šurkštus.

Bet esama ir kitokių pažiūrų, užmojų, kultūrų. Vokiečių filosofijos išmokytojas A. Šopenhaueris kandžiai apmaudauja [21–II: 581]: „Jei pasaulis – teofanija, tai visa, ką daro žmogus, net gyvulus, – dieviška ir nuostabu: niekas nenusipelno papeikimo ar išskirtinio pagyrimo; vadinasi, nėra etikos <...> Etikos srityje atsidūrėme tokiame nuopuolyje ir nešvankybėje, kad tą nešvankybę pavertėme valstybinio ir šeimyninio gyvenimo vadovu, matydami joje, t. y. metodiškoje, išbaigtoje, mieloje ir jaukioje miesčionystėje, galutinį žmogaus egzistavimo tikslą“.

Nūdien aukštojoje kultūroje išgalėjo reikalavimas savižinai, savianalizei, savųjų įgymių, galių, gebėjimų atpažinimui, išplėtojimui, pritaikymui [6].

Anglosaksų kultūroje sąvoka *žmogaus kokybė* (angl. *man's quality*) savaime aiški, plačiai vartojama ir nemalonių asociacijų nekelia [20]. Panašiai rusų kalboje minėtas derinys (rus. *качество человека*) sklandus ir prasmingas. Tiesa, šiose kalbose žodžio kokybė (angl. *quality* ir rus. *качество*) reikšmė dve-

jopa: jis lygiagrečiai reiškia ir savybę. Prancūzų kalboje vartojamas terminas *personalite physique* ir šalia jo – *personalite moral*. Per antrąjį terminą rasi masuojama žmogaus kokybės samprata.

Vienaip ar kitaip, žmogaus vertinimo reikalas figūruoja ir jį nuneigti nebeįmanoma nei argumentais, nei emociniu poveikiu.

Šiame straipsnyje sisteminės atrankos ir metaanalizės metodais siekiama atskleisti žmogaus vertinimo užmojų raidą, asmens kokybės svarbą ekonominei krašto raidai bei suformuluoti dramatišką socialinės-ekonominės raidos prielaidą.

Per du su puse Vakarų civilizacijos raidos tūkstantmečio nusidriekė iškiliųjų protų pastangos sukurti tobulo žmogaus vaizdinį ir jo išugdymo sistemą. Šio reikalo pradininkas yra genialus senosios Graikijos mąstytojas Aristotelis (384–322 prieš Kr.). Didžiulis jo kūrybinis palikimas apima svarbiausias visuomeninės ir individualios būties sritis.

Pasak Aristotelio, politikos mokslas, suprantamas vieninga plačiąja prasme, skyla į tris šakas: 1) *ekonomiką*, arba ūkio tvarkymo mokslą; 2) *etiką*, arba charakterio mokslą, ir 3) pilietinės bendrijos valdymo mokslą, kurį dabar reikia vadinti tiesiog *vadyba* [1; 2]. Taigi turime trijų sąveikaujančių sandų vientisumą: *ekonomika* + *etika* + *vadyba* (išdėstyta abėcėlės tvarka). Aristotelis taip pat nustato, kad charakteris yra tai, pagal ką veikiantiems asmenims skiriama vienokia ar kitokia kokybė; tobulas yra dorvingas charakteris, kuriam būdinga dvylika svarbiųjų savybių [2: 1107a–1108b].

Per vėlesnius tūkstantmečius susiformavo net vadinamoji charakterologija, kuri paliko nebaigta, visada buvo aprašomojo pobūdžio, neįstengė imtis kiekybinio vertinimo prado, bet savaip užmaskavo asmens kokybės sampratą kitomis miglotomis sąvokomis.

Klasikinės vokiečių filosofijos pradininkas Immanuelis Kantas (Kant, 1724–1804) pavartojo didžiai reikšmingą *moralinės kultūros* sąvoką, taikytiną ir individualioje, ir visuomeninėje plotmėse, paskelbė kategorinį imperatyvą, kaip moralės įstatymą, kurį kitos filosofijos įžymybės neretai aršiai, net nuožmiai kritikavo kaip formalizmo etaloną.

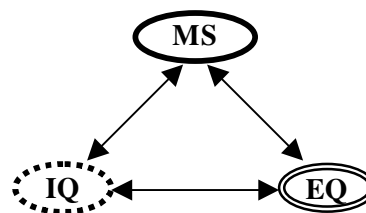
Kita vokiečių filosofijos įžymybė – Frydrichas Nyčė (Nietzsche, 1844–1900) – paliko priesaką (184 jo aforizmas) sukurti moralės tipus, kurie išskleistų moralinės kultūros sąvoką į aiškiai suvokiamus tarpsnius. Šį priesaką po šimtmečio įstengė įvykdyti Harvardo (JAV) universiteto Žmogaus raidos laboratorijos psichologas L. Kohlbergas [11: 630–646], sukūręs vadinamąją moralės pažintinės struktūrinės raidos teoriją. Šioje teorijoje išskirti trys moralinės sąmonės lygmenys, o juose – devynios moralinės sąmonės stadijos, kurios gali būti testais identifikuotos kaip būdingos asmeniui. Šios devynios stadijos

teigiamos esant svarbiausiais asmens kokybės rodikliais [3: 27–32]. Kohlbergas įrodinėjo, kad moralinė sąmonė turi įtaką asmens intelektualinių gebėjimų apimčiai ir net jų plėtotei.

Asmens intelektualiniai gebėjimai tiriami jau per šimtmetį; plačiai žinomas vadinamasis intelekto koeficientas **IQ** (angl. *intellectual quotient*), kurio paplitimo neįstengė sustabdyti aršiausia kritika ir paniekiniai.

Svarbus dalykas buvo išryškintas tik XX a. paskutinį dešimtmetį. Amerikiečių psichologas D. Golemanas (Goleman) atskleidė didžiulę emocinės išmanos svarbą asmenybės raidai ir gyvenimo sėkmei [8]. Ta išmana (angl. *emotional intelligence*) – svarbi pažinimo ir saviugdos sritis, kuri per tūkstantmetę profesionalios filosofijos istoriją buvo neapdairiai nuvertinama. Pažymėtina, kad su XX a. baigėsi ir pačios filosofijos raida. Baigiamojo jos raidos etapo pradžia – egzistencializmas. Ši iškili XX a. pradžios filosofijos kryptis (bent viena jos šaka) postulavo ir plėtojo tiesiog priešingą tikybai teiginį „egzistavimas pirmesnis už esmę“ [15]. Iš šios krypties išsirutuliojo hermeneutika, kuri esmiškai gvildena žmogaus kokybės dalyką. Toji kokybė rutuliojama per pažymėtinius veiksnius: lavumą (lot. *formatio*), kalbą, jausmingumą, skonį, supratingumą (vok. *Einstig*). Tiesiogiai hermeneutikai (pavyzdžiui, H. G. Gadameris ir P. Rikeras) tokio uždavinio ar tikslo neformuluoja ir neskelbia. Mat tada tektų bent dalinai priimti ir kadaise Karlo Markso, dabar jau nebepopuliaraus, paskelbtą iššūkį „Filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet uždavinys yra jį pakeisti“.

Pažymėjus moralinės sąmonės stadiją MS, intelekto koeficientą – IQ, emocinės išmanos koeficientą – EQ, įmanoma nubraižyti paprastą asmens kokybės rodiklių schemą (pav.), kurioje pažymėtinas dalykas yra veiksmų tarpusavio sąveika.

Pav. Trys asmens kokybės rodikliai

Trys rodikliai MS, IQ, EQ sudaro vienį, iš kurio atimti bent vieną dedamąją nedera, nes suirtų vadinamasis *idealus būvis*. Idealus būvis – tai Platono terminas, reiškiantis skirtybių harmoniją.

Emocinę brandą EQ tiksliai kiekybiškai įvertinti dar negalima, nes vieninga vertinimo skalė neparengta; tačiau tokia padėtis truks neilgai, nes emocinės išmanos reikšmė didžiulė, joje slypi dar menkai pa-

liesti psichinės stabilizacijos ir žmogaus saviplėtos ištekliai. Jau dabar išsivysčiusiose Vakarų šalyse, primant į darbą ar aukštinant pareigose, tikrinamas asmens emocinės brandos laipsnis [8]. Mat sprendžiama, kad „atsilikę žmonės – tai emociniai neišsivystę individai“ [10: 87]. Psichologas, tyręs emocijų veiksnių įtaką asmens gebėjimams, galioms, visų rūšių ir lygių veiklai, teigia [10: 257]: „Pagal kančios emocijos diapazoną galima vertinti žmogaus išsivystymo laipsnį; jei jis nejautrus kančiai, jo vystymasis sustingęs. Visuomenė, kuri nepatiria kančių dėl savo amoralumo, neteisingumo, pažeminimo, gyvybingumo ir energijos stigios <...> yra žemoje raidos stadijoje“.

Emocinės išmanos įmokymui dar nėra net dėsto mojo dalyko. Iki šiol tokia funkcija dalinai teko estetikai, kaip grožinės ir meninės kūrybos teorijai. Tačiau reikia savito kryptingo kurso, kuris, sulig hermeneutikos reikalavimu, ugdytų skonį ir pagelbėtų valdyti, kultivuoti emocijas. Tokiam kursui tiktų *patetikos* pavadinimas (gr. *pathetikos* – jausmingas), o sujungti, apimti jis turėtų kai kurias psichologijos sritis, estetiką, neurologiją, geštalt- ir logoterapijas, gal dar ką. Netenka abejoti, kad lemiamas vaidmuo turi tekti edukacijai. Žmogaus sąmonę ir protą galima palyginti su kompiuteriu: kol jame nėra programos, iš jo nieko ir neišgaunama; o kas išgaunama, priklauso nuo įterptos programos [14: 161].

Lietuvos švietimo koncepcijoje [12] emocinės išmanos ir moralinės sąmonės formavimo tikslų dar nematyta. Neįžiūrėta jų ir gerokai vėliau priimtame Aukštojo mokslo įstatyme [13]. Dabarties vidurinės mokyklos daugiausia pastangų nukreipta į bendrojo intelekto plėtotę (yra bendrasis ir specialus intelektas). Valstybinių brandos egzaminų pavadinimai – biologija, chemija, fizika, istorija, matematika, gimtoji ir užsienio kalbos – liudija tokią orientaciją, kurioje tvirtai vyrauja gamtamoksliniai dalykai. Pastarieji dalykai yra deskripcinio (lot. *descriptio* – aprašymas) pobūdžio, o asmenybės ugdymui būtinai reikia preskripcinių (angl. *prescriptive* – nurodantis) dalykų, nutaikytų į individo psichoemocines struktūras; kitaip tariant, būtini dvasios mokslai (vok. *Geisteswissenschaften*). Negana to, A. Šopenhaueris net matematikos atžvilgiu [21–II: 214] laikėsi nuostatos, kad „matematika ne tik neprisideda prie visuminio asmens išsilavinimo ir išsivystymo, bet greičiau net trukdo tam“; „vertė matematikos tik tarpiška, ji tinkama tik tikslams, kurie gali būti pasiekti jos pagalba“.

Neneigęs tam tikros istorijos vertės, A. Šopenhaueris [21–II: 462] manė, kad „istorija ne tik savo procese, bet ir esmėje melaginga, nes pasakodama apie atskirus individus ir įvykius, ji neva dėsto kas kart kitą, o tuo tarpu visada išsakoma tas pat, tik slapstantis kitais pavadinimais ir kita išore“; „visa,

apie ką pasakoja istorija, iš esmės tėra ilgas, slogus ir painus žmonijos sapnas“.

Gamtos mokslų atžvilgiu aršiai priešiška nusistatęs buvo didis XX a. humanistas ir etikas A. Šveiceris (Schweitzer, 1875–1970). Apie gamtos mokslus jis pažymėjo [18: 75–76]: „Pažangiausias mokslas dabar sugyvena su beprotiškiausiu pasaulėžiūra.

<...> Mūsų laikais mokslas ir mąstymas atsiskyrė. Todėl nors ir tebesama mokslo laisvės, bet beveik nebėra mąstančio mokslo“.

Artimoje ar kiek tolesnėje perspektyvoje pagrindinis ir aukštasis lavinimas būtinai apims ne tik intelekto plėtotę per IQ didinimą, bet ir emocijų lavinimą iki gebėjimo valdyti, kultivuoti emocijus, ypač neigiamus, kompleksus ir jausmus.

Aukštesnės moralinės sąmonės (autonominio jos lygmens) suformavimas turi rasi net didesnę reikšmę nei emocijų išmana ar intelekto gebėjimai [3]. Štai dar kelios mintys, nusakančios jos svarbą, kuri net perauga į socialinę plotmę:

1. Visuomenės pažanga yra moralinis individų tobulėjimas (R. V. Emersonas);
2. Iškilios asmenybės moralinė kokybė turbūt turi didesnę veikmę tai kartai ir visai istorijos eigai nei grynai intelektiniai laimėjimai (A. Einšteinas);
3. Visos būties vienintelis pagrindas, į ką visa suvedama, jos tikroji reikšmė, kulminacinis taškas, jos esmė yra žmogaus veiksmų moralumas (A. Šopenhaueris);
4. Pasaulio likimas pareina nuo žmonijos moralinių pamatų, o ne nuo mokslo raidos (A. Einšteinas).

Moralė ir etika yra dalykai, kurie, pasak G. Hegelio, visuomeninėje sąmonėje egzistuoja kaip žinojimas be pažinimo. Vakarų kultūros tradicijoje ilgą laiką moralė ir etika buvo tapatinamos. Tačiau skirtumas tarp jų didokas; mat moralės sritis – visuomenė, o etikos – individas; moralės tikslas – dora, etikos – dorybingumas. Šių terminų platesnis išaiškinimas per toli nuvestų, todėl geriau siūlyti apie tai perskaityti specialioje apybraižoje [3].

Moralinio etinio įmokymo sunkumai dideli ir visuotinai pripažinti. Viena priežastis – prasti, naivūs, nepaveikūs ir didžiulės apimties vadovėliai, kita – moralinio etinio mokymo glaudi ir subtili sąsaja su patetika bei giliu psychologizmu. Pastarasis momentas pirmąkart buvo išsakytas Aristotelio veikale „Didžioji etika“ [1206 b 25–30] taip: „Greičiau tinkamai nukreiptų jausmų veikimas, o ne intelektas, pagelbsti rasti dorybingumui“. Deja, vėliau išgalėjo racionalizmas ir ši mintis nebuvo plėtojama; tebuvo skundžiamasi dalyko mokymo sunkumais.

Stingant paveikaus individų moralinio etinio mokymo, sociume tuštumos nelieka: kėtojasi reiškiny, vadinamas *korupcija*. Šis kuopinis lotyniškos kilmės terminas (lot. *corruptio*) apima sugedimą, parsi davė-

liškumą, suteptumą, iškraipymą, kyšininkavimą, pasileidimą, nesąžiningumą, klastojimą, supuvimą ir kitokį bjaurį, būdingą ydingam charakteriui. Anglų kalboje plačiai vartojami deriniai *corrupt authority*, *corrupt judge*, net *corrupt society* [20]. Korumpuota visuomenė susidaro, kai joje vyrauja, valdo ar vadovauja amoralūs individai, o jais seka moraliai neįmokyta piliečių masė.

Korupcija, kaip kategorija, yra moralinės kultūros sąvokos priešybė, o kaip žodis ji – moralumo antonimas. Moralinės kultūros nuoseklūs tyrinėjimai dar nepradėti ir kažin ar apskritai artimiausiu metu bus pradėti. O štai korupcija, kaip jos priešybė, jau tiriama ir net vertinama kiekybiškai nuo 1995 m. Tarptautinė nevyriausybinė organizacija „Transparency International“ matuoja korupcijos mastą per 100 pasaulio šalių [19]. Pagal dešimties balų sistemą (nuo 0 iki 10) skaičiuojamas vadinamasis korupcijos suvokimo indeksas (angl. *corruption perception index*). Aukščiausiais balais vertinamos nekorumpuotos šalys, kur korupcijos suvokimo indeksas (toliau KI) pasiekia net 9,9 (pavyzdžiui, Suomija 2001 metais), o menkais balais vertinamos šalys, kuriose korupcija klesti ir KI čia smunka iki 1,0 ar net mažiau. Taigi korupcijos indeksas – ir tiesioginis šalies, ir tautos, moralinės kultūros rodiklis.

Korupcijos tyrimų tikslumu ir patikimumu abejojama, kartais net užsimojama paneigti tokių tyrimų reikalingumą apskritai. Tačiau tyrimų duomenis žiniasklaida jau plačiai viešina ir jie, netenka abejoti, turi nemenką įtaką ne tik visuomeninei nuomonei šalies viduje, bet ir atitinkamo krašto tarptautiniam prestižui [5].

Kad ir koks bebūtų tokių tyrimų patikimumas, iš gaunamų ir kaupiamų duomenų galima padaryti reikšmingų sekmenų. Nuosekliai gretinant šalių lyginamąjį vidaus produktą ir korupcijos indeksą, galima patikimai teigti, kad:

Aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalims būdinga aukšta moralinė kultūra; ir atvirkščiai – ekonomiškai atsilikusių šalių moralinė kultūra žema.

Šį pagrindinį sekmenį būtina paremti keliais atskirais pamokančiais ir pavaizdžiais pastebėjimais:

- Pagal moralinės kultūros lygį, taigi ir pagal KI, kuris viršija 8,5, o dažnai ir 9,0 žymą, pirmąją grupę nedidelių protestantiškųjų vidutinės klimato juostos valstybių (tarp jų – visos Skandinavijos šalys); šiose šalyse ir lyginamasis BVP rasi aukščiausias pasaulyje.

- Atkreipia dėmesį grupė Lotynų Amerikos valstybių, jau bemaž du šimtmečiai politiškai nepriklausomų, apdalintų gamtos turtais ir žiaurių karų nenikotų, kurios taip ir nepasiekė aukšto ekonomikos išsivystymo lygmens. Šiose šalyse menkai gelbsti kapitalo investicijos, modernios technologijos ar informacinė plėtra. Tenka daryti prielaidą, kad šių

valstybių visuminę raidą nusveria moralinės kultūros faktorius (lot. *factor* – darytojas, gamintojas) ir neefektyvi vadyba, esanti pirmojo veiksnio keimeriu. Šiose šalyse KI svyruoja tarp 4,0 ir 2,0 (išskyrus Urugvajų ir Kosta Riką, kur KI nežymiai didesnis).

- Dar prastesnė moralinė situacija (KI kinta nuo 3,0 iki 1,0) daugumoje Afrikos valstybių, kur Vakarų žiniasklaida vieningai įžiūri dvi didžiąsias bėdas – korupciją ir prastą valdymą. Šiose šalyse turtinė diferenciacija pasibaisėtina; badas, skurdas, purvas, neraštingumas, ligos, kruvinos suirutės – nuolatinės tautos kamuojančios negandos; užtat amoralai ir godi nuolat į valdžią prasibraunančių nenaudėlių grupuotė skęsta prabangoje, ištaigoje ir per sutvertą teroro aplinką budriai saugo savo parazitinius interesus. Pastebėtina, kad korupcinė kultūra, kaip ir skurdo kultūra, linkusios išiamžinti [9: 175] ir eina išvien. Čia dera pacituoti lietuvių filosofą Stasį Šalkauskį, kuris tolimais 1933 metais taip įžvalgiai rašė [17: 167]: „Paprastai nekultūringos arba net mažai kultūringos tautos yra palinkusios ieškoti visų pirma materialinės didybės, būtent, materialinės gerovės, prabangos ir pramogų. Ateinančios į nekultūringą aplinkumą šios materialinės gėrybės, nesant tinkamo dorinio dvasinio žmonių pasiruošimo, ne tik nepakelia tautos į aukštesnį kultūros laipsnį, bet dar dažnai degraduoja dvasinės kultūros atžvilgiu ir pakerta tautoje pačio gyvastingumo pagrindą“.

- Didžiosiose išsivysčiusiose Vakarų civilizacijos valstybėse palaikyti aukštą moralinės kultūros lygį sekasi sunkiau nei atitinkamose mažosiose šalyse. Čia KI kinta maždaug nuo 7,0 iki 7,5 (išskyrus Italiją, kurioje KI vos ne vos didesnis už 5). Moralinę kultūrą šiose šalyse galbūt neigiamai paveikia didelė imigracija, didesnis susvetimėjimas, turbūt esama ir kitų neigiamų veiksnių.

Iš šios Vakarų kultūros šalių grupės reikia išskirti politiškai ir ekonomiškai galingiausią pasaulio valstybę JAV, kurioms apskritai būdingi saviti gyvenamosios bruožai. Šios šalies reikalus atvirai nagrinėjantis politologas Zbigniewas Bžežinskis (Brzezinski) pastebi [4: 102–111] apmaudžių tenykštės moralinės kultūros ydų: 1) masinį materinio hedonizmo siautulį, 2) moralinių iškrypimų propagandą vaizdinės informacijos priemonėse, 3) prastą moraliai indiferentišką vidurinę mokymą, 4) gilėjantį dvasinį skurdą, 5) godžią turtingųjų klasę, kurios dalis „siekdama dar labiau pralobti, kartais pasirengusi imtis plačios nusikalstamos veiklos“. Čia dar tenka paminėti vadinamąjį *ekonomizmą*, kaip mokymą ar teoriją, kuri aukščiausiu ir net vieninteliu būties kriterijumi laiko materinį turtinį pradą.

Bžežinskis daro drastišką išvadą [4: 224]: „Amerikos visuomenė negali būti pavyzdžiu pasauliui tiek moralės, tiek praktinės ekonomikos atžvilgiu“. Šis

politologas palaiko tokią nuostatą [4: 229]: *nauja visuomenės kokybė reiškia žmogaus sutaurinimą per jo moralę*.

Jei ekonominiu ir moraliniu pavyzdžiu pasauliui JAV būti negali, tai kas juo gali būti? Bžežinskis šį klausimą palieka atvirą. Teisybės dėlei reikia pažymėti tokį faktą: 2002 metais kelių didelių JAV korporacijų korupcinis bankrotas sukrėtė šalį ir pakenkė jos tarptautiniam prestižui, tačiau valstybės administracija ėmėsi ryžtingų ir greitų veiksmų korupcijos plėtrai pažaboti ir teisingumo pažeidėjams nubauti; tai liudija vadybos efektyvumą ir jos rūpestį moraline visuomenės sveikata.

Apskritai moralinės kultūros ir socialinės ekonominės raidos sąsaja yra taip aiškiai matoma, kad apibūdinamas moralinę situaciją daugumoje nūdienos pasaulio šalių, Transparency International pirmininkas P. Eigenas teigia [20: 1]: „Politinis elitas ir jų bendrai tebeima kyšius kiekviena pasitaikančia proga. Veikdami išvien su korumpuotais verslininkais, jie užsklendžia ištisas tautas skurde ir žlugdo tvarų jų vystymąsi“.

Šiame kontekste mūsų padėtis nei dramatiška, nei guodžianti. Lietuva priskiriama prie vidutiniškai korumpuotų šalių (KI mažiau kaip 5). Tik nemaloniai stebina didelė standartinė atliktų tyrimų paklaida [19: 4] bei neįjauki kaimynystė (toks pat korupcijos lygis Baltarusijoje, Pietų Afrikoje, Tunise). Pastarosios pastabos gali būti vertinamos tik kaip momentiniai išpūdziai ar pajautos. Bazinį teiginį kaip prielaidą ateičiai norisi formuluoti taip: *mūsų šalies korupcijos suvokimo indeksui pakilus bent iki 8, galėsime teigti esą aukščiausiai socialiai ekonomiškai išsivysčiusių pasaulio šalių bendrijoje*. Ką galime priešpriešinti tokiam teiginiui?

Šioje visumoje dera priminti daugelio įžymiųjų protų platintą teiginį: *visuomenė bus tokia, kokie individai ją sudarys*.

IŠVADOS

Šiuolaikinės visuomenės ir šalies socialinė ekonominė raida bei plėtra yra sudėtingų, prieštarų ir persipinančių vyksmų kompleksas; jis reikalauja gilaus ir įvairaus pažinimo, efektyvios vadybos ir apmąstytos strategijos, tačiau įmanoma išskirti lemiančius raidos veiksnius, kurie lems kitus – išvestinius ir antraeilius – veiksnius. Tenka pakartoti visuotinai pripažintą teiginį: šalies raidą lemia žmonės. Šiame straipsnyje išdėstytų minčių įvairovė leidžia suformuoti tokias nuostatas:

- Žmogaus kokybės samprata turi realų turinį, apima intelektinę ir emocinę išmaną bei moralinės sąmonės stadiją; ši samprata per individų masę suformuoja krašto moralinę kultūrą.

- Šalies moralinės kultūros lygio rodikliu apibrėžta prasme yra korupcijos indeksas; šis rodiklis sietinas su šalies ekonominio išsivystymo lygiu.

- Aukšto ekonominio išsivystymo lygio šalims būdingas aukštas moralinės kultūros lygmuo, nusakomas korupcijos indeksu.

- Lietuvai siekiant aukštesnio, Šiaurės ir Vakarų Europos šalims būdingo, ekonomikos lygio, reikalingas esmiškas moralinės kultūros paaukštinimas.

- Moralinės kultūros puoselėjimo reikale turi lemti švietimo ir aukštojo mokymo orientacija į asmens kokybės plotmę.

- Ekonominio augimo ir moralinės kultūros kilimo sąsaja turi tapti piliečių masės ir šalies vadovų sąmonės elementu.

Gauta

2004 04 05

Literatūra

1. Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997. 390 p.
2. Aristotle. *Nicomachean Ethics. Classics of Western Philosophy* / ed. by S. M. Cahn. Third edition. Indianapolis: Hackett, 1990. P. 216–314.
3. Beržinskas G. *Etika gyvenime ir versle: pažinimas ir taikymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002. 288 p.
4. Brzezinski Z. *Nebevaldomas pasaulis: Globalinė sumaištis XXI a. išvakarėse*. Kaunas: Tvermė, 1998. 256 p.
5. Digrytė E. Ekspertai Lietuvą pripažįsta mažiau korumpuota šalimi. *Respublika*. 2002 m. vasario 11 d.
6. Fromm E. *Man for himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. New York, Toronto: Rinehart, 1960. 255 p.
7. Gadamer G. G. *Istina i metod* (rusų k.). Moskva: Progress, 1988. 704 p.
8. Goleman D. *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. London: Bloomsbury, 1996. 352 p.
9. Harris M. *Kultūrinė antropologija*. Kaunas: Tvermė, 1998. 352 p.
10. Izard K. *Human Emotions*. New York, London: Plenum Press, 1977. 440 p.
11. Kohlberg L. Claims to Moral Adequacy of a Highest Stage of Moral Judgement. *The Journal of Philosophy*. 1973. Vol. LXX. P. 630–646.
12. *Lietuvos švietimo koncepcija*. Vilnius: Kultūros ir švietimo ministerijos Leidybos centras, 1992. 52 p.
13. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas. Nr. VIII–1586. 2000 m. kovo 21 d. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 27–715.
14. Ozmon H. A., Craver S. M. *Filosofiniai ugdymo pagrindai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1996. 468 p.
15. Sartre J. P. *L'existencialisme est un humanisme?* Paris: Les Editions Nagel, 1946. 28 p.
16. Stainer A., Stainer L. Productivity, quality and ethics – a European viewpoint. *European Business Review*. 1995. Vol. 95. P. 3–11.

17. Šalkauskis S. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. Kaunas: Sakalas, 1933. 196 p.
18. Šveiceris A. *Kultūra ir etika*. Vilnius: Mintis, 1989. 366 p.
19. Transparency International. Corruption Perception Index 2002. Internet: <http://www.transparency.org/pressreleases--archive/2002/2002.08.28.cpi.en.html>.
20. *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. New York: Random House, 1996. 2230 p.
21. Шопенгауер А. *Мир как воля и представление*. Москва: Наука, 1993. Т. 1, 2. С. 670, 671.

Gediminas Beržinskas

MAN'S QUALITY EVALUATION IN THE CONTEXT OF COUNTRY'S SOCIAL AND ECONOMICAL GROWTH

S u m m a r y

The aspects of mental features of a man are discussed and envisaged. There are several substantial assertions in the article: (1) quality man is a real concept and it comprises the moral level, stage, intellectual intelligence and

emotional intelligence; (2) the main indicator of quality man is the moral level, which predetermines the other two ones; (3) education in secondary schools and universities should be centered to fostering the learners' morality and ethics until an autonomous stage; (4) the morality of individuals creates the moral culture of a country; (5) the level of moral culture is selected in the corruption perception index, which is being established by Transparency International; (6) the corruption index is in close conjunction with gross national income per capita. Furthermore, the article presents examples of countries in Latin America and Africa where corruption and vicious management hinders economical and social progress.

Some selected views of politician Z. Brzezinsky on America's moral situation are summarized. The inference made in the article states: economic growth cannot be separated from the rise of moral culture, therefore the real development of a country is at least of two kinds, and this regularity should be introduced into the minds of people and of the leaders.

Key words: man's quality, characterology, economic development, emotional intelligence, ethics, intelligence quotient, quality culture, corruption, moral consciousness